

**Секція 5. СТВОРЕННЯ КРЕАТИВНОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ
ДЛЯ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

**УЧАСТЬ БАТЬКІВ У СТВОРЕННІ КРЕАТИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ
РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ**

Наталія Говорун, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

**PARTICIPATION OF PARENTS IN THE CREATION OF CREATIVE EDUCATIONAL
SPACE FOR THE DEVELOPMENT OF GIFTED CHILDREN**

Nataliia Govorun, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Проаналізовано різні підходи до пояснення феномена «освітнє середовище» в психолого-педагогічному дискурсі. Розкрито особливості освітнього середовища, сприятливого для розвитку обдарованості у дітей, встановленого його суб'єкти. Показано роль батьків у процесі створення умов для успішного розгортання потенціалів обдарованої дитини.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, освітнє середовище, освітнє середовище для обдарованих дітей, суб'єкти освітнього середовища.

Abstract. The different approaches to the explanation of the phenomenon of "educational environment" in the psycho-pedagogical discourse are analyzed. The peculiarities of the educational environment, favorable for the development of children giftedness, established by its subjects are revealed. The role of parents in the process of creating conditions for the successful deployment of the potential of a gifted child is shown.

Key words: gifted, gifted child, the educational environment, educational environment for gifted children, the subjects of the educational environment.

В умовах упровадження концептуальних засад Нової української школи важливого значення надається створенню для кожного учня індивідуальної освітньої траєкторії з урахуванням його здібностей, талантів, інтересів і потреб. Відповідно до цього, в усіх закладах освіти необхідно організовувати сприятливе креативно-розвивальне середовище, в межах якого здібні й обдаровані діти зможуть реалізувати свій потенціал. Успішне забезпечення таких чинників може бути завдяки об'єднанню зусиль педагогічного колективу, батьків, представників органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, соціальних служб, творчих об'єднань, громадських організацій, благодійних фондів тощо. Всі вони вважаються суб'єктами створення освітнього середовища, сприятливого для розвитку обдарованості дітей різних вікових груп.

Звернення до психолого-педагогічної літератури показало, що в останні роки низка вчених (І.Бех, О.Демченко, С.Деребо, Т.Івашина, Г.Ковальов, К.Кругій, В.Кудрявцев, В.Лебедева, В. Орлов, В.Панов, В.Рубцов, В. Слободчиков та ін.) розробляють різні аспекти вивчення середовища як одного з провідних чинників виховання та розвитку дітей. Психологи (І.Карабаєва, Д.Корольов, М.Мельник, О.Музика, О.Науменко, Р.Семенова, М.Янковчукта ін.) наголошують, що середовище відіграє важливу роль у розгортанні потенціалів обдарованої особистості.

Проте нами виявлено суперечність: з одного боку, в психолого-педагогічному дискурсі накопичено певний теоретичний і емпіричний матеріал щодо сутності, структури, характерних ознак освітнього середовища, з другого боку, відсутня єдина позиція та точаться гострі дискусії щодо до пояснення такого феномену.

Аналіз наукового фонду показує, що термін «середовище» має міждисциплінарний статус і використовується в обігу декількох наук, у тому числі й гуманітарних. У цілому, позитивно оцінюючи активізацію середовищної проблематики та розробку психологічних і соціально-педагогічних засад освітнього середовища, констатуємо низку проблем у цій науковій царині.

Передусім, це множинність підходів і моделей щодо експлікації такого феномену, неоднозначність його трактування і декілька варіантів змістового наповнення: культурно-освітнє, освітнє, виховне, освітньо-виховне, навчально-виховне, розвивально-виховне, навчально-виховне, соціовиховне, етнопедагогічне тощо; поділу відповідно до парадигмальної приналежності на традиційне, гуманістичне, технократичне (І. Колеснікова).

До того ж, невирішеною залишається неузгодженість щодо розмежування у психолого-педагогічному контексті двох близьких термінів «середовище» й «простір», дискусійність диференціації його похідних (виховне, навчально-виховне, освітньо-виховне тощо).

У контексті нашого дослідження розглядаємо освітнє середовище як науковий конструкт і педагогічну категорію. За одного з підходів [4, с.16], освітнє середовище тлумачиться як «суттєвий елемент соціуму», а також як педагогічна система, яка включає «сукупність об'єктивних зовнішніх стосовно школяра предметно-просторових умов, соціальних об'єктів та освітніх факторів і впливів, необхідних для ефективного розвитку особистості школяра у процесі здобуття ним загальної середньої освіти».

У цілому ж різнобічне вивчення літератури [1; 3; 4; 6; 12] дозволило нам зробити наступні наукові ремарки, що освітнє середовище:

- об'єднує систему впливів і умов формування особистості за заданим взірцем, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні;
- включає соціальні та побутові обставини життєдіяльності людини, вплив соціально-виховних інституцій, участь різних агентів соціалізації як суб'єктів створення сприятливих умов для формування кожної особистості, обдарованої зокрема;
- інтегрує багатокторні впливи різних інститутів соціалізації, зменшує стихійний і деструктивний характер деяких з них, гармонізує стосунки особистості та середовища;
- має певні параметри, різна ступінь вияву яких забезпечує більш чи менш сприятливі умови для формування особистості.

Важливим для нас є з'ясування сутності такого феномену в контексті розробки проблеми обдарованості. Так, на думку О.Музики, освітнє середовище, сприятливе для розвитку обдарованої особистості, є «складною, багатомірною, динамічною системою психолого - педагогічних умов і впливів, яка спрямована на розкриття творчої природи психіки обдарованої особистості, в тому числі її здатності до довільної саморегуляції власних дій і станів відповідно до природних задатків, інтересів, потреб, вимог вікової соціалізації і соціального запиту [12, с.46]. З психологічної точки зору освітнє розвивальне середовище повинно забезпечувати формування в учасників освітнього процесу здатності бути суб'єктом власного розвитку в системі «учень-педагог». Така система має бути розвивальною, оскільки спроможна набути суб'єкт-суб'єктного типу взаємодії, включаючи і педагогічну допомогу обдарованим [12, с.47].

Розглядаючи освітнє середовища в ракурсі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, маємо на увазі всіх учасників педагогічного процесу. Апелюємо до позиції А.Гавриліна [1] щодо системності виховного простору, яка передбачає рівень системотвірних відносин (функціональна структура). Науковець виділяє субстратний рівень відносин, який включає пасивні (елементи екологічного середовища та артефакти) та активні (виховні колективи, педагоги, вихованці та батьки) складові простору. Так взаємодія відбувається в двох площинах:

По-перше, середовища і особистостей. Так, саме середовище є не лише об'єктом педагогічної діяльності (проектування, моделювання, створення, употужнення, корекції) та впливу на нього обдарованої особистості, а й суб'єктом. Відповідно до циклічної моделі Т.Менга [11], середовище самоорганізується та змінюється, перебуваючи в таких статусах,

як: ресурс, процес, поле активності, дискурс. Воно є структурованим утворенням, психологічним і соціально-педагогічним конструктом і включає динамічну сукупність різних середовищ (предметного, екологічного, інформаційного, освітнього, соціокультурного та ін.), які взаємоперетинаються, взаємодіють і взаємовпливають одне на одне.

По-друге, окремих особистостей і колективів. До суб'єктів створення освітнього середовища входить широке коло осіб. Поділяємо позицію О.Демченко [6], що головним суб'єктом освітнього середовища є обдарована дитина чи підліток, формування суб'єктності яких у процесі взаємодії з усіма його підструктурами, елементами та суб'єктами, є метою створення такого простору. В зв'язку з цим, привертає увагу думка В. Юркевич [13], що в процесі організації сприятливих умов для розвитку обдарованих дітей необхідно спиратись на їхні пізнавальні пріоритети, інтереси та нахили.

Суб'єктами, організаторами середовища та партнерами обдарованої дитини є члени педагогічного колективу закладу освіти: керівники, вчителі, соціальний педагог, практичний психолог та інші педагогічні працівники. Якщо вчителі займають високу суб'єктну позицію, то вони зможуть збагатити освітнє середовище культурними смислами, употужнити його розвивально-виховних потенціал і спрямувати на розв'язання актуальних завдань з розвитку обдарованості, зменшити стихійність впливів шляхом створення у ньому нових умов для розгортання потенціалів обдарованої особистості [4].

Поділяємо думку вчених [2; 3; 6; 7; 8; 9; 13; 14], що важливу роль у формуванні кожної дитини, зокрема й обдарованої, відіграє сім'я як найближче соціальне оточення, первинний соціально-виховний інститут. Тому партнерами педагогів, суб'єктами створення освітнього середовища для обдарованих учнів мають стати їхні батьки. Взаємодія школи та сім'ї в такому контексті ґрунтується на спільній меті: моделювання психологічно комфортних і сприятливих умов для розвитку здібностей, талантів і творчості обдарованої особистості, її самоактуалізації та самореалізації; формування співробітницьких відносин між усіма учасниками педагогічного процесу. Батьківсько-дитячі стосунки є важливою детермінантою особистісного зростання обдарованої дитини. Завдання батьків полягає в тому, щоб виявляючи любов до дитини і віру в її великі можливості, допомогти їй визнати й прийняти свою унікальність, неординарність і талановитість; підтримувати й поділяти бажання дитини, створювати умови для задоволення інтересу до обраної сфери діяльності. Від ставлення сім'ї до обдарованої дитини великою мірою залежить її самооцінково-самостійних можливостей, активне або пасивне сприйняття свого таланту. Для психічного й особистісного розвитку обдарованої дитини найбільш сприятливою є батьківська позиція, яка передбачає прийняття дорослими факту обдарованості, позитивне емоційне ставлення до неї, наявність мотиву підтримки і всебічного сприяння розкриттю обдарованості та самореалізації особистості.

Проте дослідники [12, с.33] стверджують, що в площині стосунків «батьки – обдарована дитини» виникає багато проблем, зумовлених неправильним типом виховання. До несприятливих чинників, що негативно впливають на розвиток обдарованої дитини, відносять низьку згуртованість і неузгодженість намірів і дій членів сім'ї з приводу виховання. Часто зустрічається виховання за типом «відторгнення» – неприйняття, ворожість, негативне ставлення до обдарованої дитини, жорсткий контроль, регламентація її життя, нав'язування їй «правильного» типу поведінки. Нерідко в ставленні батьків до обдарованих дітей навіть прослідковуються ознаки психічного насильства: нехтування їхніми потребами у визнанні особливих здібностей, недостатня оцінка обдарованості та незабезпечення умов для особистісного зростання тощо. Бувають випадки, коли батьки не помічають і не розуміють обдаровану дитину. За висновками вчених [10, с. 46], ранній і незвичайний розвиток дитини не помічають передусім батьки з низьким рівнем освіченості або невисоким загальним культурним розвитком. У сім'ях, де дитина є єдиною, або навпаки, всі діти мають особливі здібності, теж нерідко нехтують обдарованістю, тому що їй немає з ким порівнювати. Інший варіант – батьки опираються визнанню своєї дитини обдарованою. Вони «заплющують очі» на особливі здібності дітей, однак продовжують впливати на

взаємини дитини з тими, хто поруч. Часто обдарованій особистості в таких сім'ях самостійно доводиться розбиратися в складних ситуаціях. Почуття провини, неприйняття себе, бажання «бути як усі» можуть утруднювати чи навіть нівечити розвиток особистості.

Деформованим є також гіперсоціалізуюче виховання або симбіотичний тип батьківського ставлення, в основі якого надмірна концентрація батьків на вихованні й розвитку дитини. Симбіотичні стосунки (гіперопіка) вважаються виявом психологічного насильства обдарованих дітей у сім'ї.

Отже, створення освітнього середовища для обдарованих учнів доцільно розглядати на засадах особистісно зорієнтованого й дільнісного підходів до побудови педагогічних систем. Це потребує моделювання таких умов для обдарованих дітей і молоді, інтегративним показником якості яких виступає здатність забезпечити всім суб'єктам освітнього процесу системи можливостей для ефективного особистісного саморозвитку. Вважаємо, що потребує подальшого дослідження науковий аспект, пов'язаний з визначенням ролі сім'ї в цьому процесі. Для того, щоб батьки стали повноцінними суб'єктами створення освітнього середовища для розвитку обдарованих дітей у процесі взаємодії «школа-сім'я» насамперед потрібно формувати їхню ціннісну сферу, пов'язану з позитивним сприйняттям факту обдарованості їхньої дитини, а також розумінням складності такого феномену й амбівалентності обдарованої особистості.

Список використаних джерел:

1. Гаврилин А.В. Воспитательное пространство : основные характеристики / А.В. Гаврилин // Стратегия воспитания в образовательной системе России ; под ред. И.А.Зимней. – Изд. 2-е, доп. и перераб. – М. : Агентство «Издательскийсервис», 2005. – С. 260-266.
2. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОО к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2016. – С.47-51.
3. Голюк О.А. Организация воспитателем ДОО педагогической поддержки семьи через социальные сети / О.А. Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 47-51.
4. Гонтаровська Н. Б. Теоретичні і методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра : автореф. дис. ... доктора пед. наук :[спец.] 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Наталія Борисівна Гонтаровська; Інститут проблем виховання НАПН України. – К., 2012. – 40 с.
5. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
6. Демченко О. П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі / О. П. Демченко // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т.6: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С.78-90.
7. Колосова О.В. Форми взаємодії дошкільного закладу з сім'єю у контексті формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку / О.В.Колосова// Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. XLVI. – С.73-77.
8. Король А.В. Формування інформаційно-цифрової компетентності педагогів та батьків як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу в логопедичній практиці ЗДО. – Вінниця, 2017. – 125 с.
9. Любчак Л.В. Родинна педагогіка: Курс лекцій: Посібник. – 2-е вид., доп. / Л.В.Любчак. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю, 2012. – 150 с.
10. Марінушкіна О. Е. Родина та обдарована дитина / О.Е.Марінушкіна, Г.В.Шубіна. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 191 с.
11. Менг Т. В. Средовой поход к организации образовательного процесса в современном вузе / Т. В. Менг // Известия государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. – 2008. – №10. – С. 70-83.
12. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості : [монографія] / Р. О. Семенова, О. Л. Музика, Д. К. Корольов та ін. ; [за ред. Р. О. Семенової]. – К.-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 228 с.

13. Савченко Ю.Ю. Роль батьків у розвитку обдарованої дитини / Ю.Ю.Савченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. – № 3 (10). – С.32-34.
14. Юркевич В. С. Где и как учить одаренных детей [Электронный ресурс] / В. С. Юркевич. – М., 2013. – № 2. – Режим доступа : <http://www/ug/ru/archive/49390>.
15. Ludmyła Lubczak. Psychologiczno-pedagogiczna pomoc rodzinie w rozwoju sfery emocjonalnej dziecka w wieku przedszkolnym // Rodzina współczesna: portret interdyscyplinarny / pod redakcją naukową Grażyny Szabelskiej, Galiny Tarasenko. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, 2014, S.420-434.
16. Lazarenko N. I. Higher Education in Ukraine: Ensuring the Quality of Education / N. I. Lazarenko, V. V. Kaplinski // International Scientific-Practical Conference Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: Conference Proceedings, December 28-29, 2016. Kielce: Holy Cross University. – P.98-101.

ТВОРЧЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

*Леніна Задорожна-Княгницька, доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки
Маріупольський державний університет (Україна)*

CREATIVE EDUCATION ENVIRONMENT AS A FACTOR OF THE FORMING CREATIVE PERSON OF THE FUTURE TEACHER

*Lenin Zadorozhnaya-Knyagnitskaya, doctor of pedagogical sciences, associate professor,
Head of the Department of Pedagogy
Mariupol State University (Ukraine)*

Анотація. У статті розкрито сутність освітнього середовища закладу вищої освіти як вагомого чинника формування особистості здобувача вищої освіти як майбутнього педагога. Дано характеристику складовим освітнього середовища. Виокремлено чинники, які сприяють формуванню власного досвіду творчої діяльності студентів.

Ключові слова: освітнє середовище, особистість, ресурсний потенціал, педагогічна творчість, здобувач вищої освіти.

Abstract. The article reveals the essence of the educational environment of a higher education establishment as a significant factor in the formation of the personality of the applicant of higher education as a future teacher. The characteristics of the components of the educational environment are given. The factors contributing to the formation of their own experience of students' creative activity are singled out.

Key words: educational environment, personality, resource potential, pedagogical creativity, applicant of higher education.

Вимоги, що їх висунуто Новою українською школою до вчителя, актуалізують проблему вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів. Дитиноцентричний характер освіти ґрунтується на унікальності кожного суб'єкта освітньої діяльності, на забезпеченні умов його розвитку в контексті індивідуалізованого підходу в особистісно розвивальній системі навчання, що забезпечує соціокультурний саморозвиток особистості. Метою такої освіти стає людина культури, змістом – культура як середовище, а культуротворчість – як спосіб розвитку людини в культурі [3, с. 71]. Наслідками такого підходу до професійної підготовки фахівців є професіоналізм, інтелігентність, соціальна зрілість, творча активність – тобто ті особистісні якості, що визначають спосіб життєдіяльності й соціального буття, суб'єктивний зміст і продуктивність праці вчителя [2, с. 4].

Надзвичайно важливу, в кінцевому рахунку визначальну роль у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя відіграє освітнє середовище закладу вищої педагогічної освіти. Іммерсивність (занурення) у це середовище являє собою якість технологічної частини середовища, що забезпечує психологічний стан людини, в якому її «я» сприймає себе